

Վաղարշակ՝ Բագարատ իշխանի աջակցութեամբ վերականգնելով հայկական թագաւորութիւնը, բնական է որ առաջին մտածութիւնն պիտի լինէր բարեկարգելու զերկիրն և վերանորոգել առաջին կարգերն՝ որոնք խախտած էին Մակեդոնական տիրապետութեան ժամանակ։ Բարեկարգութեանց սկիզբն եղաւ Նախարարական տներու իրենց բնական կարգին վերածելն, որ յարձ կոչուէր, երբ ըստ աւագութեան և ազնուութեան թագաւորի տաճարին մէջ բազմէին իւրաքանչիւրն յիւր տեղին կամ ի բարձին։ Կը տեսնենք որ Նախապատուութիւնն կը ստանան այն տներն որոնք ուղղակի Հայկայ սերունդ ճանաչուած են, որպէս Բագրատունին, Սիսակեանն, Խորխոռունին, Մանաւազեանն, (Մուրացեան) և այլն. բայց Վաղարշակին մերձաւորագոյն էին Վահագնի սերունդէն իջած տներն։ Սոքա ոչ միայն Աւագ կոչուած Նախարարներու կարգն կը մտնեն, այլ Վաղարշակ աւելի իմն ուզելով պատուել զիւր ազգակիցներն, անոնց կը պարգևէ Քրմապետութիւնն¹, և անուն կոչէ Վառնիս։

Հ. Գ. Վ. ՆԱՀԱՊԵՏԵԱՆ

Շարայարելի

1. Բայց յորդոցն Վահագնի գտեալ արք, որք ինքնակամ խնդրեցին զմենեկից պաշտումնս, պատուէ մեծապէս, ի ծնոթ մոգա տալով գործութիւնս, և կարգէ ընդ առաջին Նախարարութիւնսն. (Խոր. Բ. ԳԼ. Ը. 172)։

ԱԶԳԱՅԻՆ ԵԿԵՂԵՑԱԿԱՆ¹ ԲԱՆԱՍՏԵՂԾՈՒԹԵԱՆ

ՊՈՏՄՈՒԿԱՆ ԶԱՐԳՈՅՈՒՄԸ

Քառասնորդական պալիք եւ Աւագ շաւիթ

Քառասուն օրուան մեծ պահքի մը յիշատակութիւնը առաջին անգամ ունինք Նիկիոյ ժողովքին (325) հինգերորդ կանոնին մէջ։ Այս մեծ կոչումը՝ երկար տեւողութեան և Զատիկի պատրաստութիւն մ'ըլլալուն համար էր։ Որքան որ ժողովքին այս յիշատակութիւնը հնութիւն մը կու տայ այդ պահքին, սակայն եկեղեցիէ եկեղեցի պահքի օրերու սահմանը կը տարբերէր. ոմանք մէկ կամ երկու օր կը պահէին, այլք քառասուն ժամ, սովորաւ։

բար Զատիկի նախընթաց չորեքշաբթիէն կը սկսէին։

Կ'երևի որ Հայոց մէջ կանուխէն մտած է քառասնորդական պահքը աղոսիացի խիստ օրէնքներով, որովհետեւ Գրոց գիւտին հետ Ս. Մեսրոպ պատմաբանայ Հարցերը կու տար Հայ եկեղեցւոյ որ իւր փրկագործութեան յիշատակը կը տօնախմբէր խրայէլեան երեք մակեդոնց հնոցին վերջիշումով։ Հրէական ազդեցութեան վերջին հետեւներն էին Եկեղեցւոյ մէջ, որ հնոցին նման երթալով կը մարէր փրկագործութեան օրերուն մօտենալովը։

Եւ ահա Աւագ շաբաթը զրական արք ժանիքով էջ մը կը բանայ մեր առջեւ։ Երգեր՝ ուր հակադրութիւնը յօրինուածութեան հոգին կը կազմէ, գաղափարներու վեհութիւնը՝ բանաստեղծական նուրբ թըռիչքներով կ'արաայայտուին... Աստուածային ողբերգութեան մը ցուցադրութիւնն է, ամենայաջող արտայայտութիւն մարդ-

1. Տես Բագմավեպ 1913, էջ 417.

կային ձայնին, կը սկսին Ղազարու յա-
րութենէն և կը վերջանան Աւագ շաբաթ
օրով, Գիրստոսի թաղումով. ութօրեայք
որ՝ որ Շարակնոցի ամենաստուար մասը
կը գրաւէ, աղօթքները, ընթերցուածները,
սաղմոսները կը մըցին՝ երկարութեամբ
գիրար գերազանցելու, զեղեցկութիւնն է
սակայն՝ որ անզգալի կ'ընէ ժամերուն
տեղութիւնը:

Պատմութիւնը մինչև երեքսասներորդ
դար, այս հանդէսներուն հեղինակ կը
ճանչնար Ս. Սահակ Պարթևը, կարծես
ուզելով այդ Հայրապետի անձնական վսեմ
նկարագրէն բան մը տալ այս յիշատակի
անմահ օրերուն, յանկարծ այդ դարուն
պատմիչ մը Պարթև հապրապետին դիմանը-
կարին քով Շնորհալի հայրապետին պատ-
կերը կը ցուցնէ՝ իրեն վերագրելով Ա-
ւագ շաբաթու երգերուն հեղինակութիւնը՝,
իբրև հակադրութիւն՝ ըսենք որ Եղիշէի
կերպարանքն ալ կը ներկայանայ այս
շէնքի կազմութեան մէջ:

Ո՛րն է ուրեմն այս երգերուն ճշմարիտ
հեղինակը, կամ ի՞նչ յարաբերութիւն ու-
նին իրարու մէջ՝ մեր հին դպրութեան
այս երեք լուսաւորները:

Ս. Սահակ Պարթև եւ Ս. Ն. Շնորհալի

Համբաւ ունեցող գրութիւնները համ-
բաւաւոր մարդիկներուն կը նմանին, որ-
քան հեռու են տեսութենէ, զաղափարա-
կան մեծութիւն մ'ունին, բայց երբ կը
շօշափուին՝ յուսախար ակնկալութեան
մը տպաւորութիւնը կը թողուն:

Այս արգասիքն ունեցայ երբ Շնորհալ-
ւոյ Յիսուս Որդիէն՝ թղթատեցի, աղօթքի
մը ամփոփածութեամբ սկսայ կարգալ,
բանասիրական քննադատութեամբ մը վեր-
ջացուցի, կը կարծէի աղօթք մը կար-
դալ, դիմացս բոլորովին ուրիշ բան ելաւ,

Երբ երգոցի նման խորհրդական պատմու-
թիւն մը, ուր հեղինակը դիւցազի դերը
կը խաղայ:

Յիշատակարանն ալ՝ իւր կարգին ըն-
թերցողին պատրանքը կը թուի կրել, երբ
կը պարզէ իւր ծրագիրը թէ

Ի վեց հարիւր Հայոց թուական
Եւ յառաջին սկսեալ նոր ամ,
Բանըս գրեցաւ աղօթական
Երկհազարեան տամբ յանգական
Սկիզբն ի Հօրէ մեր ևսխնական
Մինչ ի վերջին դարուս վախճան
Ջրան և զգործ միանգամայն
Առ իս փոխեալ դիմաւանական

Ուշադրութեամբ կարդալը մեծ կա-
րևորութիւն ունի այս տեղ, որովհետեւ
կ'ըսէ հեղինակը թէ

Սովաւ զարթնուն և զգաստանան
Թէ ընթերցուն մշտապական

Երգոյն հանգոյն Սողոմոնի
Ըստ այսմ և ես ներկարեցի
Ջնեբրտողական բանս ի քարտի
Ի զապրձութիւն բանասիրի
Եւ բարեմիտ ընթերցողի:

Այս ալ փոքրիկ խղճահարութիւն մ'է,
ո՛վ գիտէ վախցած ըլլայ

Այլ թէ և յախտ ոք շարժեցին
Պարսաւադիր բանիս լինին
Որք ոչ յինեկ յառաջ եկին
Այլ աննախանձ քո պարգեկին.
Մի՛ համարիր տեղոս նոցին
Այլ մաքրեացես զախտըս սրտին:

Եւ իրաւունք ալ ունի. Յիսուս Որդիին
մէջ ստէպ երկար տողերու կը հանդիպինք
որոնց աղբիւրը օտարին քովն է: Հեղի-
նակը զանոնք իւր ոճովն երկրորդած պա-
հուն՝ ունեցած է իւր նպատակը, այս պատ-
ճառաւ կը փափաքի միայն որ ընթերցողը
ըմբռնէ... զիմաստ բանին

Որ ամբարեալ կայ ի սոսին:

1. Կիրակոս Գանձակեցի 1865 Վենետիկ, էջ 67.
2. Շնորհալի, Շարք մատենադրութեան 1890 Վե-
նետիկ Ս. Դազար.
3. Շնորհալ. շարք մատեն. էջ 160-166.

Հետևաբար երեք կէտ քննութեան առարկայ կը կազմեն. Ա. որոշել իւր հեղինակութիւնը օտարէն. Բ. գտնել իրեն ընծայուած երկերուն աղբիւրը. Գ. յայտնել իւր զիմանաւոր պատմագրութիւնը որ կը սկսի Ալաւէն « ի Հօյե մեր նախնական » և կը հասնի մինչև իւր օրերը, « մինչ ի վերջին դարուն վախճան » :

Ա

Ինչպէս որ վերը ըսինք Յիսուս Որդին Շնորհալոյ շատ երկերուն ստուերագրծն է, որոնք կարգաւ ճարական նոր շնչով մը զարգանալով առանձին գոյութիւններ ձևացած են. Այդ էջերուն մէջ կը հանդիպինք Քառասնորդաց կիրակներուն, Աւագ շաբթու բոլոր շաբականներուն և Հաւատով Խոստովանիմի ևն սկզբնական ձևերուն :

Յիսուս Որդին երկու կերպով կը շօշափէ Աւագ շաբականները, ուղղակի և անուղղակի. Անուղղակի կը շօշափէ Աւագ երկուշաբթիէն մինչև հինգշաբթի երեկոյն, երկրորդելով օրուան յիշատակի պատշաճ աւետարանը որուն վրայ հիմնած է շաբականը իւր բանաստեղծութիւնը. Բայց երբ Աւագ ուրբաթու սեմը կը կոխենք տարբեր երևոյթ մը կ'ելլէ մեր առջև, գրեթէ շաբականներուն բնագիրն է որ կը կարդանք, իսկողն միայն կը պակսին երգելու համար. Շնորհալին այս կերպով անոնց հարազատ հեղինակն ըլլալու վկայութիւնն է որ կ'ուզէ տալ :

Այս բաժանումս՝ կ'արդարացնէ երգի և գրութեան ոճոյ զանազանութիւնը. Ս. Սահակի երաժշտութիւնը վեհ սուգի մը տպաւորութիւնը կը գործէ. Դիցազներգութիւն մ'է, որուն նիւթը երկու անսահման հակադրութիւններ են, Արարիչ և առարած որոնք կը մըցին, մին ոչնչէ հրա-

շակերտ մը գոյացնելու, միւսը ամէն ինչ ապականելու. Արարածին այս տկարութիւնը բուժելու համար Արարիչը արարածի կերպարանը կ'առնու և կ'երևի աշխարհիս վրայ իւր սէրը քարոզելու. և մինչդեռ իւր եկաւորութեան յիշատակը անխոր ստեղծագործութեամբ մը կը մշտնջենաւորէ՝ մարդկութեան ապերախտութիւնը, իւր Տիրոջ սպանութիւնը կը խորհի :

Երբէք գրիչ այսքան վսեմ զգացումներով և կենդանի գոյներով նկարագրած չէ այս աստուածային ողբերգութիւնը. չի կայ որ և է պատճառ մը տարակուսելու որ այս շաբականներուն աղբիւր եղած է երկար ճառագրութիւն մը ուր Հայ Բնախօսութիւնը իւր գազաթնակէտը հասած ըլլայ, անշուշտ նոյն համոզումով Փարպեցին մեզի աւանդած է որ Հայ եկեղեցւոյ այս մեծ վարդապետը՝ էր «կատարելապէս հմուտ երգողական տառից և յուրապէս ատենաբանութեամբ» :

Իսկ Աւագ Ուրբաթով՝ եղբերգութեան մը հանդիսակից կ'ըլլանք, իսկոյն կը յայտնուի ցաւով զգածեալ բանաստեղծն, որ կ'արտասուէ արծաթախրութեան զոհ մատնուած թագաւոր մը. Այնքան մեծ է բանաստեղծին վիշտը և այնքան զգալի ցաւոց աղաղակները այսպիսի մտածութեան մ'առջև՝ որ առիթ կու տայ մեզի փնտելու անոր սրտին մօտ վիշտ մը և թշուառութիւն մը, կը թուի որ Շնորհալին կը վերյիշէ իւր երկրաւոր տիրոջ Բագրատունեաց Գագիկ վերջին թագաւորին մատնութիւնը և Անիի վաճառումը արծաթասէր Հայ իշխաններէն...

Դիտելի է որ Ս. Սահակի երգերը կը վերջանան հրեայ-քրիստոնէից գատիկով. աւանդութիւն՝ որ արեւելեան բոլոր եկեղեցիները ընդունած էին Յովհաննէս և Փրիլպպոս առաքեալներէն. մինչդեռ արեւմուտքը Պօղոս Պետրոսի աւանդութեամբ

1. Աւետիգեան այս երգերու մասին կ'ըսէ. « Ջշաբական աւագ շաբթուան ընծային մեծին իսահակայ պարթիւ. բայց զօրհնութիւնս համարին ոմանք Նիսիսի Շնորհալոյ արարեալ » :

Ինքնագրութեան պատճառն, անշուշտ օրհնութիւնն քու լեզուարանական շարագրութիւնը եղած է Բայաւոր շաբակ. էջ 216.

2. Ըստ Արշամի, Բագմ. 1907 էջ 500.

կը շարունակէր զատիկը տօնել Նիսան 14ին յաջորդող կիրակէն:

Ունայն եղան Ս. Հայրապետներու բանակցութիւնները: Առաքելական աւանդութիւնները իրար բախելու վտանգէն զգուշացան:

Որքան որ Նիկիոյ ժողովքը (325) կիրակի օր տօնախմբելու զատիկը, ամէնուրեք տարածեց իբրեւ սկզբունք՝ սակայն արեւելեան եկեղեցիները մինչև է դար շարունակեցին դեռ որոշել չմտախտ Զատիկը՝ յորում Յիսուս Քրիստոս բազմեցաւ իւր աշակերտներուն հետ ուտելու գաղը, Յարութենէն՝ որ հեթանոսութեան հանդէպ լոկ նշանակութիւն մը կը ստանար¹: Հին եկեղեցւոյ մէջ Աւագ Ուրբաթը, Շաբաթը և կիրակէն անշուք կ'անցնէին², Տիեզերական առաջին ժողովքն եղաւ որ անոնց դերը բարձրացուց վերջը՝ ներկով Յովհաննու աւանդութիւնը: Այս խնդիրը պատմական ամբողջ շրջան մը հետաքրքրած է, չորեքտասանօրեայ (quartodécimans) հերձուածը ապացոյց մ'է որ մեծ յուզում մը առաջ եկած էր հաւատաքեղներուն մէջ յայտ փոփոխութենէն վերջ: Հայերն երբէք խուսափած չեն այս կարեւոր հարցին մասնակցելու, «Առ Միքուման Հայոց եպիսկոպոս» թուղթն վկայ մ'է այս կարծիքին: Եղիշէի ճառագրութեան՝ Նայելով, իւր դարուն Հայրապետները կը ջանային հանճարեղ տրամաբանութիւններով համոզել յուզեալ սրբերը, լսելով թէ Յովհաննու Աւանդութիւնը գործ չունէր Աւագ շաբթու առա-

ջին չորս օրերուն հետ, որովհետեւ ամէն աւանդութիւն կտակագրէ մը սկիզբ առած է, իսկ արդ Յովհաննու աւետարանը « ոչ ի ծովէ, ոչ ի ցամաքէ, ոչ յարդարոց մարդկանէ և ոչ ի տեղոյէ անտի ուստի ծագումն կենդանի երեւցաւ, նա և ոչ ի վեր յերկնէ և յերկրէ լինելութեանց» կը սկսէր, ինչ կապ ունէր ուրեմն Առաքեալի մը աւանդութիւնը այն օրերուն հետ որ այդ նիւթներով կը զբաղէր³: Ճշմարիտ Յովհաննու առաքելոյ հետեւողները պէտք էին անոր քարոզած Աւետարանին համեմատ պատմել զմահ տեսան, « պատմող սուրբ շարժարանաց և լուսաւոր յարութեան նորա »:

Եթէ հին սուրբ Հայրերը, կը յաւելու Եղիշէ «ի դարս իւրեանց գտան կատարեալք վաստակօք, արթնութեամբ տըքնեալք և հաւատովք հաստատեալք և մեծաւ ճգնութեամբ ի հեռատանէ հայեցեալք..... Եթէ նոցա հարց հոգեւոր որդիք եմք, նաև ի ձեռն Հոգւոյն իսկ օգնականութեան կարիցեմք գտանել զժառանգութիւն հարցն հարմարեցին մեզ»:

Եղիշէ այնքան համոզմամբ կը պաշտպանէ Հայրապետական իշխանութեան իւրաւունքները որ կարծես կը փարատին ամէն մտայլ իւր եպիսկոպոսական օժման շուրջ: Տեսչի մը արժանաւայել իշխանութեամբ մը կը կրկնէ իւր ունկնդիրներուն թէ եկեղեցւոյ այս նոր որոշողութեամբ «ոչ... յառաջ մատուցանիցեմ զձեզ ի նոր հաւատս գլխաւորելով կամ նորաձայն բարբառս ինչ ստարոտիս պատմելով»:

1. Մենեղոյ յարութեան ամենէն մեծ ապացոյցն էր այն. հեթանոսութիւնը կ'որոշուար զայն:

2. Եկեղեցական պաշտամունքով, ըսել կ'ուզեմ:

3. Տես Արշալոյս քրիստոնէութեան Հայոց. Վենետիկ, 1901 էջ 73:

4. Ի տէրջաւանն Քրիստոսի, Վենետիկ 1859 էջ 240:

5. Եղիշէ էջ 242:

6. Եղիշէ II. Սահակի ճառին կամ շարականներուն նիւթերը կ'անարկէ և իրօք, Աւագ Բշ. Առաջադրութեան մասն խորհած է, շարական կ'երգէ էջ 336: Այնպէս ի Չօբէ Մընեւու Որդի, յանկեց զայսցոյց զեղակքս, գիրկմայիմ և գիրկարտուս էսթիւն...: Օրօտան բն. թիւրքուածը Արարչագործութեան զլուխն է:

Կշ. Ենթերցումը Արդար Նոյի զրուակն է, շարա-

կանը կ'երգէ էջ 355 « Զործամ յերկմից փառօք զայս Քրիստոս մտտիս յաթոռ դատողակամ... դասեալ զմեզ ընդ օղանցն »: Կշ. ի Ենթերցումը նուիրուած է Արքանճառն որուն երեւա Քրիստոս երեք հրեշտակաց կրօնարանաց միոյն մէջ. շարականը կ'երգէ էջ 375 « Իր յաթոռ փառաց ըսողմեալ ընդ չօր ամբողջմայից ըսմից. այսօր բազմիւ ընդ հոգեղնան յանձն առերի: Եշ. շարականը երկնային և երկրային նիւթեր կը ճառէ, էջ 398: Ավիրածգողմ երկմից մըշտընեաւոր շօր Որդիք. թիւրքոյնալ իմոյն ի վերջն զբաշտ. եւ... »:

7. Եղիշէ էջ 242:

8. Եղիշէ էջ 241: Նիկիոյ ժողովքին որոշողութիւնը կ'արգարացնէ:

9. Եղիշէ էջ 242:

այլ Յովհաննէս աւետարանչի աւանդած Գրիստոսի չարչարանաց պատմութիւնն էր որ պիտի կատարէր, պակաս մ'էր որ կու գար լրացնելու եկեղեցւոյ պաշտամանց մէջ, շարայարութիւն մը իւր Մեծ Վարդապետին՝ Պարթեւ Հայրապետին ճառաբանութեան:

Գարեբով Եղիշէի ճառերը հնչեցին Հայ եկեղեցիներու որմերուն մէջ. մինչև որ Շնորհալին եկաւ և վերջին նրբերանգները տուաւ մեր ժամակարգութեան և Շարակնոցին:

Երաժշտութեան մարմնացումն էր այն, երգն իւր սրտին բալասանն ըրած էր: Իւր բոլոր ձեռնարկներուն մէջ հոգին՝ ազգն էր որ տուած էր իրեն, ճաշակը՝ եւրոպան: Լատին խաչակիրներու ազդեցութիւնը կրեց շարակնոցի յօրինման մէջ, այլ գիտցաւ հայկական հոգով բացատրել իւր տպաւորութիւնները:

Աւագ ուրբաթը Լատին եկեղեցիներու մէջ, եթէ ներուի բացատրութեանս, թատերական մեծ երևոյթներով կը տօնուէր, Գրիստոսի ընթրիքը, պատկերներու միջոցաւ կը ներկայացնէին, Առաքելոց փախուստը տասներկու մոմերով որ Աւագ բեմին վրայ կը վառէին (մէջ տեղ ունեւնալով Վարդապետը ներկայացնող ջահը) և զոյգ զոյգ կը մարէին, թողլով միայն Գրիստոսի վառուած ջահը որուն առջև երկար ատեն մարդկային ողբերգակ ձայներ իրենց վերջին պարտքը կը հատուցանէին, մինչև անոր շիջանելով խաւարը կը պատէր եկեղեցին:

Այսպիսի սրտածմլիկ երևոյթի մ'առջև ո՞վ չէր զգացուիր. Հայոց Աւագ ուրբաթը շատ անպաճոյճ էր... Շնորհալին հագուեցուց իրեն նոր հանդերձներ... Տասու երկու մոմերը բարձրացան հայ խորաննէրուն վրայ¹, աւուր պատշաճի ընթերցուածը

երգի առնուեցաւ, հայ հոգին խաղաց անոնց մէջ իւր դերը և այնուհետև Աւագ ուրբաթը դարերով Հայ ժողովրդեան ճգնաժամին պատմութիւնը յերկրեց Գրիստոսի հոգեվար ջահին առջև որ խորանին վրայ կը պլպլար: Այդ օրը բաց ի մարդկային ցեղին ապերախտութեան և աստուածային անսահման սիրոյն և ներդաժստութեան ցուցադրութիւնը ըլլալէ՝ էր նաև առանձին ազգի մը ամբարշտ մէկ զաղափարին իւրաքոթումը. կուսակցութեան մը յաղթանակին տօնն էր, որ արդարի մը զոհագործութեամբ կը պսակուէր: Այսպիսի դէպք մ'ըմբռնելու համար հարկ էր կամ ժամանակակից ըլլալ կատարուածներուն և կամ նմանօրինակ դէպք մը իւր շուրջը կատարուած տեսնել... և մեր ազգային պատմագրութիւնը քանին՝ կը թուէր իւր էջերուն մէջ... Յաջորդ յօդուածին մէջ պիտի խօսիմ այս մասին երբ Աւագ ուրբաթը ուսումնասիրեմ: Կ'անցնիմ Աւագ շաբաթին որ դամբանական տխրութեան ազդեցութիւն մը կը գործէ:

Շարակնոցը դիտմամբ կարծես Տիեզերքի Արարիկն անմահ քուր չի վրդովելու համար կ'ազգարարէ եղբրամայրերուն «ցած սասա»: Լուռ, սրտատրոփ, բազմութիւն մը կայ որ անհամբեր յարութեան ակնկալութեան ժամուն կը սպասէ: Երկար պիտի քնանայ այդ թագաւորը, ո՞վ պիտի տեսնէր այդ հարստութեան վերականգնումը... երանի այն աչքերուն...:

Շնորհալւոյ սիրտը շատ բաբախեց, շատ տաժանեցաւ այդ հարցով... մեռնելն առաջ միայն միութարութիւնը ունեցաւ գոգելու այն Առիւծը որ պիտի կանգնէր ազգային փառքը: Յօգուածս կը վերջացնեմ համեմատական սինակներու մէջ զնելով Յիսուս Որդին և Աւագ շաբաթ օրուան շարականը ցուցնելով անոնց սերտ առնչութիւնները:

1. Ձեռք գիտե՞ր թէ որ դարուն մուտք գտած են մեր Շարակնոցի մէջ այս պաշտամունքները. տարակոյտ չի կայ որ Թ. Վ. դարէն առաջ չէ. այս պատճառաւ Շնորհալւոյ նման հեղինակաւոր անձի մը և վերագրեմ, նկատելով որ Աւագ Ուրբաթը ամբողջ իւր հեղինակութիւնն է:

հաւանի պատիւն է Յովսէփայ:

Որ քաշխողդ հս քաշուի թիւանց և պարզեւաւ տու արարածոց ցոց, այս սոր հանգեցար իմդրիլ ի պարզեւի մասին թիւ դատուէ...

Կենդանատուն ամենեցուն աշօր զընի ի նոր զերեզ մանի և զամօծմ ամամհու թիւամ իմքի մատամեւաւ քանհամայից:

Անահուիթեանց աւուղ Գրիստոս, աշօր ի հող մաւ հու խոնարհեցաւ և բնաւ կեալն ի լոյսն անմատոյց Թաղեցաւ մարմնով ի սիրտ երկրի:

Արթուն բնութեամբ աւարիչ ամենեցուն աշօր

Ընդ Յովսէփայ Արեմաթիւն
Կենաց քաշխող յամեւ
Ուայմիմ:

Որ կընքեցար զու մատաւ
Նեաւ

Դասուց լուծեալ ցահանա
յիւն

Գամծդ կեմաց ամմաւ
հոլթեամ

Ծածկեալ եղար ի սիրտ
երկրի

Որ ի դասուց հոգեղինաց
Ահիւ պատուիս յիմանալին

Ննջէ ի մէջ մահացելոց, որ
պահէմ զիտայլէ ար-
քում պահպամի ի զի-
մուտաց:

Յընծութիւն արարածոց
Քրիստոս աշօր. արտա-
սուի որպէս մեռեալ ի
տրտմագեցից և բու-
րումմ զմամհութեամ
խրմի ի գգաստիցմ իւ-
ղարեքից:

Ի՛յ 507
Ձանապական գաստուա-
ծացեալ մարմինդ. պա-
տեալ սուրբ կտաւովք
և եղ ի գերեզմանի:

Ճարուեակերի

Նոյմ պահեցար ի զի-
մուտաց
Պահպամ ամքում իսրա-
յէլիմ:

Ի՛յ 129
Որ ի կանանց իւղարեքից
Արտասուեցար յառաւ-
աին:

Ի՛յ 128
Առ ի խորհուրդ սուրբ
զրմուսնմ
Ամուշարտ մաքուր
խմկիմ:

Ի՛յ 128
Որ պատեցար սուրբ
կրտաւովք
Եղար ի մոր գերեզմա-
նիմ:

Հ. Լ. ԱՊՃԵԱՆ

ԳՐԱԿԱՆ ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆ

ՈՒՐՈՒԱԳԻԾ

1850-1910

Արուեստի գրականութիւնը մտքի ազնուացում մըն է. ատոր կա-
րեւորութիւնը զգացնել տուին վեհեմտիկի Մխիթարեանները՝ Թարգմա-
նելով միջազգային գլուխ գործոց դիւցազնեքզութիւններ, ողբերգութիւն-
ներ: Թուրքահայը հիացումով կարգաց զանոնք, և ինքն ալ գեղեցիկ
գրականութեան ստեղծագործողը ըլլալու փափաքն զգաց:

Ճարարողարար՝ մեր նշանաւոր համարուած գրողներուն հեղինա-
կութիւնները՝ լիովին ծանօթ չեն ընթերցող հասարակութեան. գրագէ-
տին կամ քննադատին ուսումնասիրութիւնը՝ հեղինակին իրական ար-
ժանիքը ամբողջովին չի կրնար ցուցադրել, այլ կու տայ անոր ու-
րուանկարը:

Լաւ է կարգալ հեղինակին գործերը և անձամբ դատաստան մը
կազմել անոր մասին: Այժմ ընթերցող ունի իր խորհելու և դատելու
կերպը:

Գրագէտի մը մէջ ի նկատի կ'առնենք անոր գրագիտական և գե-
ղեցկագիտական կարողութիւնը: Հիմա կան պաշարով օժտուած գրողները՝
ընդհանուր մատենագրական պատմութեան նիւթ կը կազմեն, ատոնց
մասին խօսելու նպատակ չունիմ: